

TÜRK-İSPANYOL MÜNASEBETLERİ BAKIMINDAN ARAGON KRALİYET ARŞİVİNİN EHEMMİYETİ VE TÜRKLERLE İLGİLİ VESİKALAR

Muzaffer ARIKAN

Aragon Kraliyet Arşivi (Archivo de la Corona de Aragon) uzun müddet tarih sahnesinde birinci derecede rol oynayan iki imparatorluğun, Türk ve İspanyol devletlerinin kuruluşlarını tamamlayıp, imparatorluk yolunda teşebbüslerde buldukları devir vesikalarını ihtiva etmesi bakımından ehemmiyetlidir. Antonio de la Torre tarafından İlmî Araştırmalar Yüksek Konseyi (Consejo Superior de Investigaciones Cientificas) neşriyatı arasında yayınlanmış bulunan, adı geçen arşive ait vesika koleksiyonu Osmanlı-İspanyol münasebetleri bakımından da mühim vesikaları ihtiva etmektedir¹. Arşiv hakkında geniş malûmatı muhtevi olan bu koleksiyon 1479-1491 seneleri arasın da Aragon Kraliyet Arşivi'nde bulunan, şimdiye kadar neşredilmemiş vesikaları muhtevidir.

Akdeniz'in iki ucunda, hemen hemen aynı büyüklükte iki yarımada üzerinde yerleşmiş olan bu iki memleketin, politika ve tarihlerinde dikkate değer bir paralellik vardır². Biri İslâmiyetin, diğeri Hıristiyanlığın müdafii ve mümessili olarak galebe çalmak gayesi her iki devlete de hakim idi. Her ikisi de âlemşümül imparatorluk kurmak gayretinde idiler. Os-

¹ Antonio de la Torre, *Documentos sobre relaciones internacionales de los Reyes Catolicos* [Katolik Kırallar'ın Milletlerarası Münasebetleri Üzerine Dokümanlar], C.I (1479-1483), Barcelona, 1949, XII+487 s.; C.II (1484-1487), Barcelona, 1950, 624 s.; C.III (1488-1491), Barcelona, 1951, 600 s. (Consejo Superior de Investigaciones Cientificas, Patronato Marcelino Menendez Pelayo, Biblioteca "Reyes Catolicos", Documentos y textos numero I,II,III.

² Mukayeseli şekilde iki imparatorluk üzerinde şu klasik eseri hatırlamalıyız: Leopold von Ranke, *Die Osmanen und die Spanische Monarchie. Im. 16. und 17. Jahrhundert.* Leipzig 1877, XVIII+579; Ayrıca bk. H. İnalcık, *V. Beynelmîlel Onomastik İlimler Kongresi*, Belleten C.XX, sayı 78,s.230.

manlılar bu hususu gerçekleştirmek için Hıristiyan âleme karşı umumiyetle, müsamahakâr hareket ediyor, İspanya'da ise *Inquisicion* etrafa dehşet saçıyordu. Osmanlıların Roma'yı alıp Hıristiyan âlemi üzerinde hâkimiyet kurma arzusu, herhalde Hıristiyan milletlere İslâmiyeti zorla kabul ettirmek için değil, Bizans misalinde olduğu gibi, kiliseyi serbest bırakıp tahayyül edilen cihanşümül imparatorluğu gerçekleştirmek için olmalıdır.

Her iki devlet de mensup oldukları dini camianın başlarına ve temsil ettikleri makamlara (Halife-Hilâfet, Papa-Papalık) karşı bir takım emeller besliyorlardı.

Osmanlıların, İspanyol hâkimiyeti dışında kalan Roma üzerindeki arzularına mukabil, İspanyolların da Türk hâkimiyeti dışında kalan Kudüs üzerinde emelleri vardı.

Akdeniz hâkimiyeti üzerindeki mücadele ise, süratle inkişaf eden iki devletin hâkimiyet tesisine çalıştıkları bu denizde, diğer kuvvetleri bertaraf ederek karşı karşıya gelmeleri ile başlamıştır.

Hemen şunu kaydetmeliyiz ki, birbirine benzer merhaleleri katetmekte Osmanlılar daima İspanya'ya takaddüm etmişlerdir. Nitekim 1402 Ankara muharebesi ile dağılan Anadolu siyasi birliği, Çelebi Mehmed ve II. Murad tarafından, hemen hemen yeniden tesis olunmuş, Fatih yaptığı fetihlerle bu işi tamamlayıp imparatorluk fikrini gerçekleştirmiştir. Bu sırada İspanya'da henüz muhtelif krallıklar vardır. 1469 da Castilla prenseslerinden Isabel ile Aragon prensi Fernando (Ferdinand)'nun evlenmeleri İspanyol politik birliği için ilk adımı teşkil etmiştir. 1474 de Isabel'in IV. Enrique (Hanri) yerine Castilla kraliçesi, 1479 yılında da Fernando'nun II. Juan'ın ölümü üzerine Aragon kralı olmaları bu iki krallığı fiilen birleştirmiştir. Türk-İslâm âlemi karşısında Anadolu'da Hıristiyan Bizans, Hıristiyan-İspanya karşısında da Müslüman Gırnata (Granada) devletleri vardı. Osmanlılar 1453 de Bizans'ı tarih sahnesinden silmişler, Katolik Krallar da Gırnata devletini 1492 senesinde ortadan kaldırmışlardır. Uzun süren bir savaş neticesinde (1481-1492) İspanyolların kazandıkları muvafakiyet, Hıristiyan âleminde derin yankılar yapmış, Türkler karşısında gerileyen Hıristiyan âlemi için bir nevi öğünme ve teselli vesilesi olmuştur. İstanbul fethinin Mısır ve İslâm dünyasında uyandırdığı sevinç, Gırnata'nın fethiyle Roma ve Hıristiyan âleminde aynen görülmüş Roma'da günlerce şenlik yapılmıştır³.

³ C.Perez Bustamante, *Compendio de historia de Espana*, Madrid, 1957,s.206.

Osmanlı Sultanlarının, bilhassa Fatih'in Kahire ve İslâm âlemi karşısındaki tutumu ile, Katolik Krallar'ın Roma ve Hıristiyan dünyası karşısındaki tutumu arasında da benzerlik olduğunu kaydetmiştik. Osmanlı sultanları kendilerini İslâm âleminin hâmisî, İslâmiyetin hâdimi olarak telâkki etmektedirler. Hilâfetin en mühim şartlarından biri İslâm memleketlerinin himayesidir. Osmanlılar İslâmın hâmisî sıfatını tamamiyle benimsemişlerdir. Fatih'in Mekke ve Medine'ye giden yollar üzerindeki su tesislerini tamir etmek arzusunu izhar etmesi, Halife daha doğrusu onun hâmisî Memlük sultanlarını endişeye düşürecek, bu istek bir üstünlük iddiası şeklinde telâkki edilecektir⁴. Garpta, aynı tip düşüncenin temsilcisi olarak, Katolik Krallar temayüz etmeye başlamışlardır. Bu düşüncüyü bizzat *Katolik Krallar* ünvanını taşımakla izhar ettikleri gibi, Akdeniz ve Afrika'da güttükleri siyaset, Gırnata müslüman devletine karşı açtıkları savaş ile de ortaya koymuşlardır. Bu politika onların Hıristiyan dünyası üzerinde büyük bir nüfuz kazanmalarını temin etmiştir. Papa'ya yazdıkları mektuplarda, Papalık ve Hıristiyanlığın düşmanlarına karşı giriştikleri mukaddes harbte Hıristiyan dininin en büyük hizmetkârı olduklarını, olmaya hak kazandıklarını sık sık tekrarlamışlardır.

İstanbul'un fethinden sonra, 1479 da, Venedik'e vurdukları büyük darbe ve kabul ettirdikleri sulh şartları ile bu devleti sindiren Osmanlılar, İtalya ve Roma üzerinde emeller beslemeye başlamışlardır. Nitekim Otranto (1480) ve Rodos çıkartmalarına bu gaye ile girişilmiştir.

İşte bu noktada Türk İspanyol emelleri fiilen karşı karşıya gelmiştir. Gerçi, Katalanlar hariç tutulacak olursa, V. Alfonso zamanında Balkanlarda bilhassa Arnavutluk ve Adriyatik sahillerinde menfaat çatışmaları olmuş, V. Alfonso, Arnavutluk'ta Osmanlılara karşı Arnavut senyörlerini himayesi altına sokmuş para ve asker göndermiş⁵, Ağrıboz adasının fethini müteakip kurulan haçlı donanmasına Katolik Fernando'da iştirâk etmişti, fakat bu sefer tehdid edilen yerler, Sicilya ve Napoli gibi Fernando'ya irsen intikal eden ve anavatan olarak kabul edilen topraklardı. Nitekim, Otranto çıkartmasına mani

⁴ H. İnalcık, *Fatih Sultan Mehmed ve Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşu*, Ankara Üniversitesi yayımları, 39, 1954-55 ders yılı konferanslarından, ayrı basım, s.1.

⁵ İnalcık, *B.Onomastik İlimler Kongresi*, s.231.

olmak için Fernando yeğeni⁶ Calabria Dükası Alfonso'yu memur etmiştir. Fernando'nun Türk tehlikesini her şeyin üstünde tuttuğu ve hatta Gırnata seferini bile zaman zaman ikinci plâna attığı vesikalardan anlaşılmaktadır⁷. Rodos şövalyelerini himayesine alması⁸ şüphesiz Hristiyan âleminin bayrakdarlığını yapan bu teşkilâtın Hristiyan devletler üzerindeki manevî nüfuzunu hesap etmesinden ileri gelmiştir. Bu suretle o, Hristiyan âleminin Türklere karşı desteğini daha kolaylıkla temin etmeyi ümit etmektedir⁹. Yalnız Türklere artık Malta ve Gotzo (Gozo)'ya yaptıkları baskınlarla¹⁰ V. Alfonso'nun bilvasıta yapmak istediği baskıyı onlar İspanya üzerine fiilen yapmaktadırlar. Başka bir deyimle Türklere, Batı Akdeniz'de taarruzlara, İspanyollar da bu tehdit karşısında tedbirler düşünmeye başlamışlardır¹¹.

Fatih'in İtalya ve Roma üzerindeki emelleri gerçekleşmemiş, fakat Yavuz Selim Mısır'ı işgal ve Hâdimu'l-haremeyni'ş-şerifeyn unvanını almakla (1517) İslâm âlemi üzerinde maddî ve manevî otoriteyi fiilen ve hukuken kurmaya muvaffak olmuştur. Buna mukabil İspanya kralı I. Carlos'un Şarlken adı ile imparator seçilmesi Hristiyan âlemini resmen, Papalığı kısmen kralın nüfuzu altına sokmuştur. Biri İslâm diğeri Hristiyan âlemi üzerinde fiilî ve hukukî hâkimiyeti ellerine geçiren Türklere ve İspanyollar arasındaki mücadele bundan böyle büsbütün genişlemiş ve şiddetini artırmıştır. Şurası muhakkak ki, Türklere ve İspanyollar arasındaki mücadele, hiç olmazsa Fatih zamanında, her iki devletin İtalya ve Roma üzerinde hâkimiyet tesisi arzularıyla ilgilidir. Fatih'in ölümü, hele Cem'in Hristiyanların eline düşmesi üzerine Osmanlılar bu siyasetten vazgeçmişler ve bu Hristiyan âlemine geniş bir nefes aldırılmıştır. II. Bayezid ve I. Selim zamanlarında, Osmanlılar İslâm dünyası üzerinde hâkimiyetlerini sağlamca tesis ettikten sonra, Kanunî zamanında Osmanlı siyasetinin tekrar batıya tevaccüh ettiği görülecektir.

⁶ İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, s. 136.

⁷ 12. Şubat. 1488 tarihli vesika, A.de la Torre, *mez. Koleksiyon*, C.III, s. 48, ves.no.44.

⁸ Bk. *Aynı Koleksiyon*, I. VIII. 1480 tarihli vesika, C. I, s. 107, no. 67.

⁹ V. Alfonso'ya nazaran daha realist olmasına rağmen, Kudüs'ten kovulmuş Rodos şövalyelerini himayesine alması, onun da Kudüs'ü almak Hristiyan dünyasının bir türlü gerçekleştiremediği gayesini tahakkuk ettirmek ard düşüncesinde olduğunu hatıra getirebilir.

¹⁰ Bu baskın için bk. 4.VIII.1488 tarihli vesika s. 123, no. 139, ayrıca bk. 144,146,150, 157 numaralı vesikalar, *mez. Koleksiyon*, C.III, s. 129,136,141,147.

¹¹ Bk. Adı geçen vesikalar.

İşte vesikalarını tanıtmaya çalışacağımız devirden itibaren, fiilen başlayan Türk tehdidi gittikçe şiddetini artırmış, İspanya yalnız Akdeniz adaları ve Afrika'da değil, bizzat İberya yarımadasında Türk taarruzlarına maruz kalmıştır. Bu Türk tehlikesi ve korkusu İspanyol sarayına uzun müddet hâkim olacak, Osmanlıların İnebahtı (Lepanto) mağlubiyetinden sonra dahi Türk taarruzu korkusu uzun müddet diplomatik yazışmalara konu teşkil edecektir¹².

Yukarıda verilen kısa malûmattan anlaşılacağı üzere vesikalar, Türk-İspanyol münasebetlerinin genişlediği mühim bir devri kapsamaktadırlar.

I. ciltte bulunan Türklerle ilgili vesikalar üç grupta toplanmış, bunların dışında kalan Türklerle ilgili diğer vesikalar ise ayrı bir grup halinde verilmiştir. II. ve III. ciltler için böyle bir gruplandırma yapılmamış, sadece Türklerle ilgili vesikaların kronolojik olarak hulâsaları verilmiştir. Burada verdiğimiz hulâsalarda, bazan eser sahibinin vesikaların başına koyduğu özetler aynen tercüme edilmiş, fakat çoğu kere esas metinlerin tarafımızdan daha geniş özetleri yapılmıştır.

*
* *

A. Torre, son yıllarda katolik Krallar devrine aid pek çok kroniğin neşredildiğine, fakat devrin İspanyol tarihi için ehemmiyetine binaen bu neşriyatın araştırmalar için kâfi gelmeyeceğine, bu devre ait yerli ve yabancı arşivlerdeki malzemenin kullanılması zaruretine işaret ediyor, bu yüzden Barcelona'da geçirdiği uzun müddet zarfında Aragon Kraliyet Arşivin'in *Archivo Real* seksiyonunda Katolik Kralların İberya yarımadası ve Avrupa'daki devletlerle ilgili yazılarını toplamaya çalıştığını kaydediyor. Onun adı geçen seksiyon hakkında verdiği malûmat şu şekilde özetlenebilir:

Katolik Krallar tarafından gönderilen yazıların birer suretleri Kraliyet sekreterleri (divan kâtipleri) tarafından, bizdeki mühimme defterlerine müşabih defterlere (Registros) kaydedilmiştir. Başka hükümdarlardan gelen yazılar ise arşivde "Cartas Reales diplomaticas" adı altında tomarlar (Legajos) halinde saklanmaktadır. Katolik Krallarla ilgili adı geçen defterler 3521 numaradan 3688 numaraya

¹² Bk. V.Fernandez Asis, *Epistolario de Felipe II, sobre asuntos de mar*, Madrid, 1943. II. Filip'in bahriye ile ilgili mektup ve hükümlerinin hulâsalarını veren bu eser, Türk deniz tarihi için çok ehemmiyetli olup, Türklerle ilgili vesikaların tercümeleri yakında neşredilecektir.

kadar olmak üzere 167 adettir. Doğrudan doğruya krallarla ilgili olmamasına rağmen Katalunya'nın dahili hayatını ve bilhassa Fransa ile hudut münasebetlerini aksettirmesi bakımından 3688-3867 numaralar arasında kayıtlı bulunan defterler de entresandır. Muhtelif gruplar altında toplanan defterlerin listesi s. VI da verilmiştir. Yazar defterlerin kronolojik hususiyetleri ve muhtevaları hakkında geniş malûmat verdiği gibi (s. VII, VIII), defterlerden çıkardığı malûmata göre Kraliyet sekreterleri ve teşkilâtı, çalışma tarzları ve saatleri hakkında da enteresan bilgiler vermektedir.

Katolik Krallar zamanına ait, yabancı devlet başkanlarından gelen mektupları muhtevi, sadece üç kutu vardır. *Muhteva bakımından da ehemmiyeti haiz olmayan bu vesikaların* miktarı, II. Jaime için 109, III. Alfonso için 27, IV. Pedro için 50 kutu vesika bulunduğu nazarı itibara alınacak olursa, çok azdır. Bu durum için iki sebep ileri sürülebilir:

- 1- Gönderilen mektuplar ya hiç arşive girmemiştir. Veya,
- 2- Arşivden çıkarılmıştır.

1- O devirde sefirlerin, hükümdarlar arasında vukubulan yazışmaları kendilerine maletmeleri mektupların sefirlerin varislerine intikaline sebep olmakta, vesikalar arşivdeki yerlerinde bulunmamaktadır. Aynı âdet Kraliyet sekreterleri arasında da yaygındır.

2- Jeronimo de Zurita y Castro büyük eserini¹³ hazırlarken İspanyol ve İtalyan arşivlerinde çalışma müsaadesi almıştı. Bu arada Aragon Arşivinde de çalışan Zurita, pek çok vesikaların orijinallerini alıp kopyalarını çıkarmış, bunların bir kısmını iade etmiş, bir kısmını eserin müsvetteleri ile Aragon Meclisine vermiş, bir kısmı da uhdesinde kalıp oğluna intikal etmiştir. Uhdesinde kalan vesikalar oğlunun ölümü üzerine satılmıştır. Bunlar sonradan Andrés de Uztarroz ve Diego Dormer tarafından Aragon Meclisine iade edilmiştir. Bu suretle Aragon meclisinde Zurita'dan intikal etmiş pekçok vesika toplanmıştır¹⁴.

¹³ *Anales de la Corona de Aragon*, Çaragoça, 1561-1580, 6 vol., 711 Senesinden Katolik Fernando'nun ölümüne kadar.

¹⁴ Zurita'nın kaynakları hakkında bk. Xavier de Salas Bosch, *Fuentes de Zurita Inventario del fondo documental que pertenesio a Jeronimo Zurita*. "Universitat" de Zaragoza, 1940, s. 517-527; *Los inventarios de la "Alcena de Zurita"*, Bol. Acad. Buenas Letras Barcelona, 1944, s. 79-177.

Bütün bunlar Aragon arşivinde araştırma yapmayı zorlaştırmaktadır. Simancas Arşivi'nde olduğu gibi herhangi bir mevzu ile ilgili vesikalar bir arada toplanmamıştır. Bir mevzuda lüzumlu olan bütün vesaiiki görebilmek için, hiç olmazsa, muayyen tarihler arasındaki bütün defterlere gözatmak icabedecektir.

Aranılan mevzu için başka bir güçlük daha vardır; dış münasebetlerle ilgili haberlerin çoğuna, Katolik Krallar ile umumi valiler, İspanyol hakimiyeti altındaki hükümdarlar veya idare memurları arasında çeşitli işler hakkındaki yazışmalarda tesadüf olunmaktadır. Araştırma yaparken bu tip vesikaları da gözden geçirmek lâzımdır.

Eserde Katolik Kralların beynelmilel münasebetleri ile ilgili vesikalar toplanmıştır. Korsanlık ve ticari münasebetler ile ilgili binlerce vesika zikredilmediği gibi hususi mahiyetteki faaliyetlerle ilgili dökümanlara da yer verilmemiştir. Kitapta vesikaların hepsi tam metin halinde verilmemiştir. Her vesikada aynen tekrar edilen hitap vs. gibi *formularia* kısımları umumiyetle çıkarılmış, çok ehemmiyetli vesikalar aynen neşredilmiştir. Roma'ya yazılan mektuplar Papa'ya, kardinallere ve sefirlere, hemen hemen aynen lâtince veya roman dilleri ile yazılıyordu. Bu tekrar Napoli krallarıyla olan yazışmalarda da oluyor, mektuplar kral ve kraliçeye ait olmak üzere, birbirinden pekaz farklı, iki nüsha halinde yazılıyordu. Bu tip vesikalardan fazla farklı olanların her iki nüshaları da neşredilmiştir.

Defterlerde lâtince metinlerin kopyasında kâtipler tarafından pek çok yanlışlar yapılmıştır. Umumiyetle bu gibi metinler tekrar kontrol edilip düzeltilmekte idi. Düzeltilmemiş olanlar da vardır. Bunların neşrinde de aslına sadık kalınmış, sadece okuyucuyu yanlış kanaata sevkedebilecek derecede olan hatalar için okuyucunun nazarı-dikkati çekilmiştir.

Vesikalar kronolojik olarak, muhtevalarına veya memleketlere göre tasnif edilebilirdi. Tamamiyle kronolojik bir tasnif yapılmıştır. Katolik Krallar'ın diğer devletlerle olan diplomatik münasebetlerini daha iyi aksettirebilmek için de, her cildin sonunda münasebette buldukları devletlerle ilgili vesikalar bir arada toplanmıştır. Burada her devlet hakkında kısaca malûmat verilmekte, ilgili vesikalar, hadiselere göre ayrılıp kronolojik olarak tasnif ve terkip edilmektedir. Vesikaların tarihleri yanında parantez içerisinde bulunan numaralar vesikaların kitaptaki sıra numaralarıdır.

I. Cilt, II. Juan'ın ölüm tarihi olan 19. Ocak. 1479 dan 1483 senesi sonlarına kadar olan dökümanları ihtiva etmektedir.

Bu devir hadiseleri Zurita ve devrin kronistleri tarafından yazılmıştır. Bu itibarla vesikalar kronikleri teyid, kontrol ve düzeltmede mühim rol oynayacaklardır. Vesikaların büyük kısmı yeni ve istifade edilmemiştir.

Arşivi çok iyi bilen Zurita'nın görmediği pek az vesika vardır. Fakat modern çağ tarihçilerinin pek azı, adı geçen devir hakkında Aragon Kraliyet Arşivi'nde bulunan diplomatik vesikalar üzerinde araştırma yapıp istifade etmişlerdir.

P. Fidel Fita, *Los reys de Aragón y la Seu de Girona desde l'any 1462 fins al 1482*¹⁵ adlı eserinde 3605 numaralı defterdeki kayıtların bir kısmından istifade etmiştir. Onu takiben Joseph Calmette, *La politique espagnole dans la guerre de Ferrare*¹⁶ adlı eserinde Fita tarafından görülenleri biraz daha genişleterek tekrar etmiştir. Aynı yazar, *La question des Pyrénées et la marche d'Espagne au Moyen Age*¹⁷ adlı kitabında istifade ettiği kaynakları biraz daha genişletmiştir. Henry Charles'da *A History of the Inquisition of Spain*¹⁸ de bazı vesikaları neşretmiştir.

Eğer G.A. Bergenroth'un eseri¹⁹ 1485 tarihinden önce başlamış olsa idi bilhassa zikre şayan olurdu.

Koleksiyon, bu bakımdan, Katolik Krallar devri üzerinde çalışacaklar için mühim bir hizmet görecektir.

I. cildin muhtevası şöyledir:

Giriş	V
Vesikalar:	
Sene 1479 (I-70 vesika)	1
" 1480 (I-84 ")	57
" 1481 (I-112 ")	119

¹⁵ Barcelona, 1873. Segona edicio.

¹⁶ Rev. Hist. XCII, 1914.

¹⁷ Paris, 1947.

¹⁸ New York, 1922,c.I.

¹⁹ *Calendar of letters, despatches and State papers relating to the Negotiations between England and Spain, preserved in the Archives at Simancas and elsewhere*, Vol. I, Henry VII, 1485-1500, London, 1862.

” 1482 (I-83 ”)	207
” 1483 (I-112 ”)	291

Memleketlere göre gruplandırılmış vesikalar üzerinde kısa bir araştırma ..	393
Ekler (I-IV)	449

İ n d e k s l e r :

İstifade edilen evrakın arşivdeki orijinal tesnifine göre liste	460
Şahıs ve yer adları	465

Görülebileceği üzere, eserde tasnif senelere göre yapılmıştır. Her seneye ait vesikalar da ay ve günlere göre sıralanıp birden başlamak üzere sıra numarası almıştır. Kitapta, vesikaların yukarı sağ köşelerinde bulunan rakamlar defterlerin arşiv numaraları ile vesikaların varak numaralarını göstermektedir. Biz burada verdiğimiz vesikaların kitapta bulunmalarını kolaylaştırmak için vesikaların sıra numaralarından sonra sahife numaralarını da parantez içinde gösterdik.

Memleketlere göre, vesikalar şu gruplar altında toplanmıştır: Portekiz, Navarra, Provenza, Fransa, Burgonya, Flandre ve Almanya, İngiltere, İtalya, İtalyan devletleri: Napoli, Korsiga, Ceneviz, Savona, Savoie, Venedik, Floransa, Roma; Doğu Akdeniz: Türkiye, Jerusalem, Kıbrıs; Berberistan, Granada.

Eklerde, Kraliyet sekreterlik teşkilâtı ile ilgili vesikalar verilmiştir. IV numaralı vesika (Formulario de correspondencia) bu tarihlerde yabancı devletlerle yapılan yazışmalarda kullanılan hitab şekillerini göstermesi bakımından bilhassa ehemmiyetlidir. Türklerle ilgili yazışmalarda “Al Turco” ibaresi kullanılmaktadır.

Rodos Müdafaası ile İlgili Vesikalar:

I-VIII. 1480. Toledo (67-107).

Fernando'dan Sen Jan Şövalyeleri (La Orden de San Juan de Jerusalén)'ne; şövalyelere ait Rodos adası ve bütün diğer kale ve yerlerin himaye, müdafaası ve kontrolünü üzerine aldığı hakkında.

25. VIII. 1480. La Adrada (70, 109).

Fernando, Katalunya Umumi Valisi Prens Enrique'ye Provenza ile anlaşmaların muhafazasını, Rodos'a yardım etmek arzusunun bil-

diriyor ve diğer bütün Hristiyan krallarla birlikte bu işe bir son vermenin zarureti üzerinde bilhassa duruyor.

19. IX. 1481. *Medina del Campo* (73, 110).

Fernando'nun, Amiral Bernardo de Vilamari'ye ve diğer bütün kraliyet donanması kumandanlarına Türklere karşı savaşmakta olan Rodos Şövalyelerine ve donanmasına her türlü yardımın yapılması hakkında emri.

11. I. 1481. *Barcelona* (I, 119).

Papa'nın, Türklere karşı mücadelede sarfedilmek üzere sadaka toplanması hakkında indüljans ilanı. Bu maksatla Fernando'un, Orden de la Santa Cruz de Jerusalén'e İspanya'da para toplamak için hareket serbestisi verdiği hakkında.

19. II. 1481. *Barcelona* (16 ve 17, 129-130)

Fernando'nun, Valancia Sen Jan şövalyeleri kumandanı Fray (papaz) Ramon Ciscar'ın Rodos'u tehdid eden Türklere karşı vazifelendirildiği hakkında Rodos Hakimine (16 no. lu vesika) ve Rodos'ta bulunan İspanyol şövalyelerine (17 no. lu vesika) gönderilen yazıları. Bu maksad için yol ve diğer masrafları karşılamak üzere Valencia, Torrente ve Horta'nın üç yıllık gelirlerinin mezkûr Ramon Ciscar'a tahsis edildiği hakkında (bk. 20. 4. 1481 tarih ve 50, 52 no. lu vesikalar, s 159-160).

16. V. 1481. *Calatayud* (41, 149).

Fernando tarafından Montesa Maestre'sinin²⁰ nin yeğeni, Rodos'a dini vazifesini yapmak için giden papaz Jaime Despuig'in Sicilya'dan istediği atı alabilmesi hakkında Sicilya valisine yazılmış mektup.

5. XI. 1481 *Barcelona* (89, 189).

Rodos müdafaasında Napoli kralı I. Fernando'nun donanmasında Calabria Doc'u hizmetinde çalışan Napoli'li Juan Gentil'in Sardunyalı karısı ile birlikte Sardunya'dan Napoli'ye nakletmesine müsaade etmek suretiyle taltifi hakkında.

12. I. 1481. *Barcelona* (2, 120)

Türklere karşı Barcelona limanında bir gemi techiz eden Huguet de Pachs'a her türlü kolaylığın gösterilmesi hakkında; 31. VIII. 1481.

²⁰ Orden de Montesa, Sen Jan şövalyelerine müşabih, Aragon kralı II. Jaime tarafından 317 de kurulan bir şövalye teşkilâtı. Maestre de bu teşkilâtın kumandanına verilen ünvan.

Barcelona (66, 171) gemisi için lüzumlu teçhizat ve levazımın resimlerden muaf tutulması hakkında; 31. VIII. 1481. (67, 172) kral hesabına yaptığı baskınlarda aldığı ganimetin beşte nısfının kralın, kendi hesabına yaptığı baskınlarda hepsinin kendisine aid olması hakkında; 30, X. 1481 Barcelona (85, 186) mezkûra 23. II. 1481 tarihinde devlet tarafından verilen paranın geri kalan 1000 librasının ölümü üzerine kardeşi Miguel de Pachs'a verilmesi hakkında Fernando'nun hükümleri.

12. X. 1481. *Barcelona* (78, 179).

Valencia valisi nazırı (portant veus) na Prades kontu tarafından Türklere karşı savaş için hazırlanmış gemiyi daha fazla limanda alkoymaması hakkında.

3. VI. 1483. *Córdoba* (43, 382).

Fernando'nun; Katalunya otoritelerine Rodos'a yardım maksadile Rodos hâkimi tarafından 1000 cahiz²¹ buğday toplanmasına müsaade etmeleri hakkında emir.

Türk Fetihlerinin Akisleri:

Türk fetihlerinin akisleri, bilhassa İstanbul ve Balkanların fethinden sonra bazı kimselerin, Katolik Kralların ekonomik himayetlerini istemeleri şeklinde kendini gösteriyor. Katolik krallardan kuruluş akçası talep edenler şunlardır: Bizans İmparatorunun akrabası Jorge Teófilo ve kardeşi Juan (14. VII. 1479. 34, 25), bir İstanbul Kontunun oğlu Juan Alexandre (17. V. 1480 Toledo, 54, 98), Sırp prensliğinden Basilio Yangola ve oğlu Demetrio (30. VII. 1480 Toledo, 66, 106), Mora ve İstanbul asillerinden Juan Aralli (14. XII. 1480. Barcelona, 83, 117), Otranto'da esir edilmiş Pedro de Prie adlı bir Kıbrıs beği (29. I. 1483. Madrid, 3, 293), Yine Otranto'da akrabaları esir düşmüş bir kadın (15. III. 1483. Astorga, 31, 318).

1483 Sulh Projesi:

Napoli krallarının teşebbüsleri ile 1483 senesinde temine çalışılan sulh hakkında şu vesikalar bulunmaktadır²²:

²¹ I cahiz, 666 litre.

²² 1483 Sulh projesi ile ilgili Napoli Kralının II. Bayezid ve Gedik Ahmet Paşa'ya göndermiş olduğu mektuplar ve ahidnamenin Topkapı Sarayı Arşivi'nde bulunan Türkçe suretleri Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı tarafından neşredilmiştir. Bahis mevzuu elçilerin

29. I. 1483. *Madrid* (4, 294).

Fernando'dan Napoli kralına, dostlarının, kendisinin de dostu olduğunu bildirerek Türklerle sulh, anlaşma veya ittifak yapabileceğini bu taktirde yapılacak anlaşmayı kendisi ve hükümleraltındaki Aragon, Sicilya, Valencia, Sardunya, Mayorka ve Katalunya adına imzalayacağı hakkında. Napoli krallarının kendi ve Napoli krallığı adına Türklerle sulh akdedebilmeleri için geniş yetkiler verdiğine dair (Ayrıca bk. 27. I. 1483. Madrid s. 291, no. I).

29. I. 1483. Madrid (6, 297).

Aynı mealde Napoli kraliçesine gönderdiği mektupta Papa ve diğer İtalyan devletleri ile yapılan sulhdan duyduğu memnunnuktan bahsettikten sonra, Türklerle yapılacak anlaşmaya geçiyor ve sulh maksadiyle bir Türk sefirinin Napoli'ye geldiğinden haberdar olduğunu, dostlarının dost, düşmanlarının da düşman kabul edildiğini binaenaleyh kendi adına da anlaşma üzerine imza ve yemin edebileceklerini bildiriyor.

26. III. 1483. *Co'rdoba* (53. 333).

Fernando, Napoli Kraliçesine sulh maksadı için Türkiye'ye bir elçi gönderilmesinin isabetli olduğu, sulh akdinin, kendi hesabına çok iyi olacağı, bu yüzden memnun ve mutmain bulunduğu, görüşmeler hakkında haberler beklediğini bildiriyor. Mektupta ayrıca İtalya işleri ve Granada Müslüman Devleti hakkında da geniş malûmat veriliyor ve; Venedik'e karşı harekete geçmeden önce elçi Bartoleme de Veri'nin getireceği haberlerin beklenmesini, Napoli'ye Vizkaya'lı gemiciler gönderileceğini, lüzum hasıl oldukça da gönderilmekte devam olunacağını, Ceneviz'e gönderdiği mektubun bir suretinin ilişikte gönderildiğini, Venedik'e temayül göstermemesi için Ceneviz'le olan savaşın durdurulmasının zaruri olduğunu; Granada'nın İspanyol hakimiyetini kabul ettiğini bildiriyor, aralarında yapılan anlaşmanın maddelerinden bahsediliyor.

15. XII. 1483. *Vitoria* (84, 358).

Rodos hakiminin ricası üzerine Cem, ailesi ve hizmetçilerinin refakat ve gözcülüğüne memur şövalyelerin emniyet ve muhafazası için Katolik Krallar tarafından verilen emniyet beratı.

isimleri, sulh müzakereleri ve barış şartları hakkında tamamlayıcı malûmat için bk. "Otranto'nun Zaptından sonra Napoli Kralı İle Dostluk Görüşmeleri," *Belleten*, c. XXV, Sayı. 100 (Ekim 1961), s. 595.

Türklerle İlgili Diğer vesikalar:

19. II. 1481. *Barcelona* (18, 130).

Lerida piskoposu Kardinal Louis Juan Mila'ya yazılmak üzere, İtalya'ya çıkarma yapmış Türklerin Napoli, Roma ve bütün Hıristiyan âlemi için arz ettikleri tehlikeyi işaretle, bütün kardinallerin bizzat Roma'ya giderek toplanmalarını, Türk tehlikesi hakkında tedbir düşünmeleri zaruretinin bildirilmesi hakkında, hususî kâtiplerinden Jeronima Gonza'lez'e verilen talimat.

2.V. 1481. *Calatayud* (39, 147).

Fernando, Venedik'teki sefirine Napoli kralının düşmanı Venedik'in takip ettiği siyaset, Türklere karşı Kastilya ve Katalunya donanmalarının hazırlıkları hakkında talimat veriyor ve Hıristiyan birliğinin temini için icab ederse şahsen araya girmesini emrediyor²³.

20. II. 1481. *Barcelona* (20, 132).

Fernando'nun Kardinal Juan Mila'nın Türkler tarafından tehdit edilen Roma'ya hareket etmesi hakkında rica mektubu.

20. II. 1481. *Barcelona* (21, 132).

Fernando'nun, Türk tehlikesinin arz ettiği ehemmiyete binaen Kardinal Luis Juan Milan'nın derhal Roma'ya hareketini ısrarla istemesi.

2. V. 1481. *Calatayud* (36, 144).

Fernando tarafında Napoli Krallığına yardım için Kastilya ve Katalunya'da hazırlanmakta olan donanma ve gemilerin miktarı hakkında Napoli kraliçesine yazılan mektup.

2. V. 1481. *Calatayud* (37, 145).

Fernando, Napoli kralına, Gerona piskoposu Juan de Margarit'in sefir olarak Venedik'e gönderilmiş olduğu ve Türklere karşı kullanılacak donanmanın hazırlıkları hakkında malûmat veriyor.

14. VI. 1481. *Zaragoza* (47, 155).

Fernando, Napoli kralına, Türklere karşı İspanyol donanmasının İtalya'ya hareket etmiş olduğu, gece gündüz Napoli krallığının,

²³ Bu vesika Fidel Fita tarafından neşredilmiştir. Bk. *Los Reys de Arago y la Seu de Gerona desde l'any 1462 fins al 1482...* İkinci baskı, Barcelona, 1873, s.69-70.

Türkler karşısında, müşkil durumunun düşünül­düğü, Venedik'e Gero­no piskoposu Juan de Margarit'in elçi olarak gönderilmiş olduğu ve Papalık ile münasebetleri hakkında bilgi veriyor.

22. VI. 1481. de Barcelona'da yapılan bir haşiye ile Venedik sefirinden gelen bir habere göre II. Mehmed'in öldüğü, sadece Otranto­da değil her tarafta Türklere hücum edilmesi, Allahın inayetinin üzer­lerinde olduğu, Katalan donanmasının gönderilmesi hazırlıkları için Barcelona'ya gelmiş bulunduğunu bildiriyor.

10. VI. 1482. *Córdoba* (15, 219).

Fernando ve Ísabel, Napoli kralının müttefik ve damadı Ferrara Doc'u ile Venedik arasında anlaşmazlıklar zuhur ettiğini, İtalya'nın sulh ve sükûnunu tehdid ettiklerini, bunun Türk tehlikesini artı­racakını binaenaleyh Papa IV. Sixt'in aralarındaki anlaşmazlığı hal­ledip harpten kaçınılmasını temin etmesini, yine Papa ile Napoli kra­lı arasında eski dostluğun bulunmadığına vâkıf olduklarını, bu mese­leye kendi meseleleri imiş gibi baktıklarını, bu itibarla eski dostluk­larının tekrar tesisini rica ettiklerini Papa'ya bildiriyorlar²⁴.

30. VIII. 1482 *Córdoba* (38, 244).

Fernando ve Ísabel, Venedik Doc'u Juan Mocenigo'ya Türk tehli­kesini hatırlatarak Venedik, Napoli ve Ferrara arasında sulh tesisi maksadile gönderdiği elçilere ilâveten bir üçüncü elçi, Bartolomé Veri'yi gönderdiğini bildiriyorlar.

30. VIII. 1482. *Córdoba* (47, 259).

Fernando ve Ísabel'in, Venedik ve Ferrara docu arasındaki savaş münasebetiyle Papa'ya gönderilen elçi, Barcelona piskoposu, Kardinaller Meclisi azası Gonzalo Fernândes de Heredia'ya verilen talimatı; Türklerin Otranto çıkarmasından itibaren İtalya vukuatı, bilhassa Venedik'in tutumu, özetlendikten sonra Papa vasıtasıyla adı geçen devletler arasında sulhun temini, müşterek düşman karşı­sında müşterek cephenin kurulması zaruretinin Papa'ya anlatılması hakkında.

²⁴ Joseph Calmette tarafından *La politique espagnole dans la guerre de Ferrare* (1482-1484), Revu Heistorique, XCII, 1906; s.241-242 neşredilmiştir. Vesika ilk defa Fidel Fita tarafından yukarıda bahsi geçen eserinde, s. 70-74, zikredilmiş, Calmette bundan faydalanarak arşivdeki diğer malzeme ile meseleyi tekrar ele almıştır.

30. VIII. 1482. *Córdoba* (49, 265).

Fernando ve Isabel'in Kardinaller Meclisine, Türkler tarafından tehdit edilen İtalya'da sulhun temini için, elçileri Barcelona piskoposuna gerekli talimatın verildiği, yüksek mecliste bu meseleyi mevzu bahis edeceği, lüzumlu kararın alınabilmesi, için kendisine muzahir olmaları hakkında ricada bulunmaları.

* * *

II. cilt 1484-1487 tarihleri arasındaki vesikaları muhtevidir.

Bu devir hadiseleri muasır ve muahhar yazar ve kaynaklar tarafından bilinmek ve kaydedilmekle beraber vesikaları kullanılmamıştır. Bizzat Zurita bile (Mezkûr eser, kitap XX, Bölüm LXIV) bu ciltte zikredilen vesikaları görmemiştir.

José Calmette, *La politique espagnole dans l'affaire des barons napolitains*²⁵, adlı makalesinde sadece 3609 numaralı defterdeki kayıtları kullanmış fakat bir kısım tarihleri hatalı vermiştir. *La question des Pyrénées et la marche d'Espagne au moyen âge*²⁶, adlı kitabını ise Aragon Arşivi'nde geniş bir araştırmada bulunmaksızın yazmıştır.

Henry C. Lea, *A History of the Inquisition of Spain*²⁷, adlı eserinde 3684 numaralı defterden geniş çapta istifade etmiş²⁸ ve zeyinde vesikalardan bazılarını neşretmiştir²⁹.

Don Antonio Rodriguez Villa, *Don Francisco de Rojas, embajador de los Reyes Católicos*³⁰, adlı eserinde Tarih Akademisi Kütüphanesi Salazar Koleksiyonunu esas almış, Aragon Arşivi'ni görmemiştir.

G. A. Bergenroth, *Calender of letters, despatches and State papers relating to the Negotiations between England and Spain, preserved in the Archives at Simancas and elsewhere*³¹ adlı eserinde, bu ciltte verilen vesikalardan sadece ikisini kaydetmiştir.

²⁵ Rev.Hist.,CX,1912,s,225-246.

²⁶ Paris, 1947,s.256-260.

²⁷ New York, Macmillan, 1922.

²⁸ C.I.s. 160-262.

²⁹ S. 567-592.

³⁰ Bol. Acad.Hist., C.XXVIII, 1896,s.180-202,295-339, 364-402,440-474; C.XXIX-5-69; Ayrı basım, Madrid 1896, 225s.

³¹ Vol.I, Henry VII, 1485-1509, London, 1862.

Burada verilen vesikalardan bazılarını bizzat yazar *Los Reyes Católicos y Granada*³², adlı eserinde ve *Unos documentos referentes al almirante francés "Columbus"*, 1485-1488³³, ve *Algunos datos sobre los comienzos de la reforma de Montserrat en tiempo de los Reyes Católicos*³⁴, adlı makalelerinde neşretmiştir.

Bu ciltte I. ciltten fazla olarak Bretania, Macaristan, Milan, Mantua, Yunanistan, Arnavutluk, Girit ve Mısır'la ilgili vesikalarda yer almaktadır.

Vesikaların neşrinde tutulan esas yine birinci ciltte tatbik edilen esastır.

İkinci Cildin İçindekiler:

Giriş	5
Vesikalar:	
Sene 1484 (I-195 vesika)	9
" 1485 (I-100 ")	179
" 1486 (I-91 ")	273
" 1487 (I-145 ")	376
Memeketlere göre gruplandırılmış vesikalar üzerinde kısa bir araştırma ..	479
Ekler	575
İndeksler:	
İstifade edilen evrakın arşivdeki Orijinal tasnifine göre liste	591
Şahıs ve yer adları	597

31. III. 1484. *Tarazona* (39, 40).

Fernando'nun Napoli Kralına Venediklilere karşı alınan tedbirler, Türklerin Napoli'ye karşı arzettikleri tehlike ve korku; Venedik ile ticaretin durması üzerine Fernando'nun zararlarının İtalyan Liga devletleri tarafından telâfisi, ancak bu taktirde Venedik ile sulh yapmayacağı; Granada savaşı dolayısıyla donanmaya ihtiyacı bulundu-

³² Madrid, 1946; 230 s.

³³ Bol.Acad.Hist.,C.CIV, 1934,s. 565-580; Ayrı basım, Madrid, 1934,20 s.

³⁴ Aynı mec. C. CVII, 1935.s 441-494; Ayrı basım, Madrid, 1935.

ğu, bu yüzden yardım için herhangi bir gemi gönderemeyeceği; Venediklilerin Türkleri Napoli'ye karşı teşviki, Venediklilere karşı zaferin ve Türklere karşı koyabilmenin ancak Mukaddes Liga sayesinde olacağı; Portekiz ile sulhun bozulmayacağı hakkında.

31. III. 1484. *Tarazona* (41, 45).

Fernando Napoli sefiri Lancelotto de Macedonia'ya Venedik ile ticaretin durmasının tevlit ettiği zararların Liga devletleri tarafından telâfi edilmesini, aksi halde tutumunu değiştirmek mecburiyetinde kalacağını bunun arzedeceği tehlikeleri; Venediklilerin teşviki ile Türklerin hücumu karşısında Sicilya Krallığını haberdar ettiğini; Portekiz ile olan sulhun bozulmayacağını bildiriyor.

20. VIII. 1484. *Córdoba* (84, 80).

Fernando'nun Napoli kraliçesine mektuplarından Türkler hakkında olduğu kadar İtalya'da olan hadiseler, Venedik'le olan münasebetler, yine Türklerin Sicilya ve Napoli krallığına karşı hücumu hazırladığı şayiaları hakkında malûmat sahibi olduğu o taraflardaki vukuatın eskisi gibi hemen kendisine haber verilmesi hakkında mektubu.

25. VIII. 1484. *Córdoba* (94, 89).

Fernando'nun Gerona kardinali Juan Margarit'e çeşitli meseleler, bu arada Türk donanmasının Rodos şövalyeleri tarafından durdurulduğu hakkında mektubu.

26. VIII. 1484. *Córdoba* (108, 100).

Fernando'nun Sicilya valisine Catania ve Augusta sahil şehirleri ile Termini ve Cefalu kalelerinin Türk tehlikesine karşı tahkimini emretmesi hakkında.

5. XII. 1484 *Sevilla* (167, 145).

Fernando ve İsaabel'in Gerona kardinali Juan Margarit'e çeşitli dahili meseleler ve Macar kralı Matias Corvino'nun Türklerle savaşı ve kaybettiği kaleler hakkında duyulan üzüntüyü ifadeleri.

24. XII. 1484. *Sevilla* (175, 158).

Fernando'nun Francisco Vidal de Noya'ya Türk tecavüzü haberi üzerine Sicilya krallığına müdafaa ve muhafaza tedbirleri alınmasını emrettiği hakkında.

29. XII. 1484 Sevilla (188, 171).

Fernando'nun Napoli kralına, "Granada krallığının" Almeria iskelesinde, mezkûr krallıkla, ticaret yapan bir kaç Venedik gemisine karşı İspanyol donanmasının savaşı ve Venediklilerin bu tutumlarının lânetlenmesi, Valona'da büyük bir Türk donanmasının bulunduğu dair ihbar üzerine Sicilya'nın müdafaası için alınmış tedbirler ve Granada savaşının seyri hakkında mektubu.

29. XII. 1484. Sevilla (189, 172).

Aynı mealde Napoli kraliçesine hitaben yazılmış bir mektup.

29. XII. 1484. Sevilla (190, 173).

Fernando'nun Cefalu piskoposu Francisco Vidal de Noya'nın Türkler hakkında verdiği malûmata karşı duyduğu memnuniyet hakkında (Bk. Aynı mealde 24. III. 1485. Córdoba 20, 191).

4. II. 1485 Sevilla (7, 183).

Fernando'nun Aragon meclisi Zaragoza üyelerine Türk tehlikesine karşı Sicilya'nın müdafaası için yardım temini maksadiyle mecliste teşebbüste ve gayrette bulunmaları hakkında.

4. II. 1485 Sevilla (8, 184).

Fernando'nun Aragon meclisi müşavirlerine aynı mealde yazısı.

19. III. 1485. Córdoba (10, 185).

Fernando'nun Tortosa şehir meclisi üyelerine Granada savaşı ve Türklere karşı mücadeleye tahsis olunmuş iki karabelanın inşası için Montesa hâkimi Don Felipe de Aragon'nun şehir ormanlarından ağaç kesmesine müsaade etmeleri hakkında.

24. III. 1485. Córdoba (24, 195).

Fernando'dan Napoli kralına, Roma vasıtasıyla İtalya sulhu ve sulh şartları hakkında malûmat edindiği, bu şartların Hristiyan alemi için faydeli olacağı bilhassa "kudretli Türkün" taarruzu korkusunun Allahın yardımı, Mukaddes Liganın hazırlıkları ve İspanya'dan gönderilecek yardım vasıtasıyla önlenebileceği ümidinde olduğu Granada sahillerindeki donanmasını artırmaya karar verdiği bu taktirde Napoli donanmasıyla birleşen donanmanın bir müdafaa donan-

ması olmayıp düşmanlara taarruz edip hasar da verilebileceği, şimdilik mesafenin uzaklığı ve Granada savaşı sebebiyle İspanyol donanmasının yardıma gecikeceği hakkında.

25. IV. 1485. *Córdoba* (25, 197).

Napoli kraliçesine aynı mealde gönderilmiş mektup; Türklerin harp hazırlıklarına karşı Napoli kralının yalnız kendi memleketini değil aynı zamanda Sicilya'nın müdafaası için de hazırlandığı, bundan fevkalâde mütehassis olduğu, Cebelitarık'ta bulunan donanmasını Granada'ya karşı, kati netice almak için tezyid ettiği, kumandasını Conde de Castro'ya verdiği, bu yüzden Allah'ın yardımı ile kısa zamanda Napoli donanması ile birleşip birlikte lüzumlu yerlerde düşmana karşı müdafaa ve hatta taarruz edilebileceği hakkında.

8. IV. 1485. *Córdoba* (26, 199).

Fernando'dan Napoli kraliçesine, Sicilya ve Napoli'ye taarruz için büyük bir donanma hazırlamış bulunan Türklere karşı İtalya'ya gönderilmek üzere İspanya'da hazırlanmakta olan donanma ve Granada muharebesi hakkında; bu mektupta donanmanın İtalya'ya gönderilmesine Granada muharebesinin de mani olamayacağı ayrıca zikredilmiştir.

16. VII. 1485. *Córdoba* (42, 211).

Sicilya Umumi Valisi (Virrey) Gaspar d'Espes'e piskopos Juan de Paternione'den alınan bazı bilgilere nazaran Türk tehlikesine karşı Sicilya'nın, bilhassa, Augusta ile Gotzo ve Malta adalarının tahkimi emri. Mezkûr yerlerin stratejik ehemmiyeti ve tahkim tarzı ve Türk silâhlarına karşı ihtiyaç duyulan silâhlar hakkında geniş malûmat var.

16. VII. 1485. *Córdoba* (43, 214).

Fernando'dan Barón de Azzor'a, Türk tehlikesine karşı Gotzo, Malta ve Sicilya'nın tahkimatının hazırlıkları ile fiilen meşgul olması karşısında duyduğu şükran hakkında.

20. VIII. 1485. *Córdoba* (49, 218).

Fernando'dan Sicilya Umumi Valisi Gaspar d'Espes'e Türk tehlikesi karşısında yapılacak tahkimat hakkında gönderilen talimat (Ayrıca bk. 30. IX. 1485. Jaén 70, 236).

22. VIII. 1485. *Córdoba* (50, 220).

Fernando'nun Napoli kralı için Fernando de Macedonia'ya Türk taarruzunun bu yaz yapılmıyacağını gelen haberlerden anlaşıldığı, bu yüzden Granada'ya karşı hareketin şiddetlenmesi fakat, her ihtimale karşı Türk tehlikesinin de gözden uzak tutulmaması, her an husulü mümkün bir taarruz için hazırlıklı olup en kısa zamanda haberdar edilip İspanyol ve Napoli donanmalarının müştereken müdafaa ve hatta taarruzunun temini hakkında talimat.

22. VIII. 1485. *Córdoba* (51, 223).

Aynı mealde Napoli kraliçesi için verilmiş talimat.

27. VIII. 1485. *Córdoba* (58, 228).

Fernando'dan Venedik Doc'u Juan Mocenugo ve diğer Venedik otoritelerine, Larta despotunun yeğeni ve amirali Juan Tocco Sicilya sahillerinde bir kaç gemi teçhiz ederek, İspanyol bayrağı altında Türklere ve İspanya kralı Fernando'nun diğer düşmanlarına karşı savaşmak düşüncesinde olduğu; Sicilya amirali Gerace Marquési ile aralarında düşmanlık olması hasebiyle, ihtiyaçları ile sadece valinin ilgilenmesini emrettiği hakkında.

17. VIII, 1486. *Loca de Thorol* (53, 314).

Kardeş ve akrabaları için fidye-i necat temini maksadı ile sadaka isteyen bir Yunanlı hakkında.

30. XII. 1486. *Salamanca*. (91, 364).

Fernando'nun Papa'dan Messina kalesi dışında San Salvador manastırının Türk tehlikesine karşı tahkimi masraflarını karşılamak için malikânelerden birinin satılmasına müsaade rica etmesi.

20. III. 1487. *Córdoba* (59, 412).

Fernando'nun Roma'da Doktor de Medina'ya İnquisicion v.s. hakkında mektubu; Mektubta ayrıca Türklere karşı haçlı seferlerinin İspanya'ya pahalıya malolduğu, masrafların karşılanabilmesi için öşür resminin İspanyol kraliyet kiliselerine tahsisinin bilhassa temini yer almakta.

*
*
*

III cilt 1488-1491 tarihleri arasındaki vesikaları ihtiva eder. Bu devir dökümanları ilim alemince bilindiği gibi istifade de edilmiştir.

G. A. Bergenroth, *Calender of letters, despatches and State papers relating to the Negotiations between England and Spain, preserved in the Archives at Simancas and elsewhere* ³⁵ adlı eserinde hemen hemen bütün Aragon arşivi vesikalarını vermekle beraber yine de noksanları vardır. Eseri 1488-1491 yılları için esas olup vesikaların geniş çapta hulâsaları verilmiştir.

José Calmatte, *La politique espagnole dans la crise de l'indépendance bretonne, 1488-1392* ³⁶, adlı makalesinde, 1486 tarihine ait sadece bir, *La politique espagnole dans l'affaire des barons napolitains* ³⁷, adlı makalesin de ise 1488 senesine ait sadece iki vesikadan istifade etmiştir.

Antonió Rodriguez Villa, *Don Francisco de Rojas, embajador de los Reyes Católicos* ³⁸, adlı yazısında bu senelere ait hiç bir vesika zikretmiyor.

Henry C. Lea, *A history of the Inquisition of Spain* adlı eserinde 3684 numaralı defteri geniş ölçüde kullanmış olduğu gibi arşivdeki diğer defterlerdeki vesikaları da görmüştür.

Yazarın, *Los Reyes Católicos y Granada* ünvanlı eserinde Granada'nın fethi ile ilgili bütün vesikalardan istifade edilmiştir.

Bu ciltte, ilk iki ciltten fazla olarak İskoçya, İsviçre, Ragusa, Bologna, Siena, Piombino, Tunus, Trablus, Bona, Bugia, Cezayir ve Oran'la ilgili vesikalar da yer almaktadır.

III. cildin içindekiler:

Giriş	5
Vesikalar:	
Sene 1488 (I-194 vesika)	9
" 1489 (I-121 ")	177
" 1490 (I-116 ")	279
" 1491 (I-174 ")	363

³⁵ Vol.I, Henry VII, 1485-1509. London, 1862.

³⁶ Rev.Hist., C.CXVII, 1914, s.168-182.

³⁷ Rev.Hist., CX, 1912, s. 225-246.

³⁸ Bol.Acad. Hist., C.XXVIII, 1896, s. 180-202, 295-339, 364-402, 440-474; C.XXIX, 5-69; Aynı basım, Madrid, 1896, 225 s.

Memleketlere göre gruplandırılmış Vesikalar üzerinde kısa bir araştırma ... 469

İndeksler:

İstifade edilen evrakın arşivdeki orijinal tasnifine göre liste	561
Şahıs ve yer adları	569

2. I. 1488. Zaragoza (I, 9).

Fernando, Papa'dan Hristiyan dini için yapmakta olduğu Granada savaşı için yardım talebinde bulunuyor. Yapmakta olduğu büyük masraflara bütün Hristiyan âleminin yardım etmesi icap ettiğini kaydediyor. Sicilya'da bulunan buğdayı Suriye, Mısır gibi müslüman memleketlere satma musaadesi istiyor, Müslüman devletleri birbirine düşürmenin faydelerinden bahsediyor. Bu yüzden Türklerle savaşan Mısır Sultanına yardımın zaruri olduğunu ileri sürüyor. Buğday satışına müsaade edilirse bir taşla iki kuş vurulacağı bu suretle hem Türklere hem de Granada'ya zarar tevliid edilebileceği üzerinde ısrarla duruluyor (Buğdayın Suriye ve Mısıra gönderilebilmesi için gerekli müsaadenin Papa tarafından verildiği, sevkiyat için lüzumlu lisansların tanzimi hakkında Napoli ve Sicilya hükümdarlarına Fernando tarafından gönderilen emir için bk. 5. II. 1488 tarih ve 30-31 numaralı vesikalar).

4. I. 1488. Zaragoza (3, 11).

Düşmana kaçak ticaret eşyası ve silâh götürürken kaptan Galcerán de Frigola tarafından yakalanan Artes ve Ramiro'nun cezalandırılması için Messina kumandanına Fernando'nun emri.

9. II. 1488. Zaragoza (41-45).

Fernando Venedik Doc'u Agostino Barbarigo'dan Türk tehlikesine karşı Sicilya'da üslenmiş donanmanın kaptanı Bernardo de Villamari'nin şarka keşif için göndermiş olduğu iki birremeyi (iki sıra kürekli eski bir gemi tipi) Venediklilerin zaptetmesi hasebile uğradığı zararın tanzimi hakkında ricası.

12. II. 1488. Zaragoza (44, 48).

Fernando, Villamari'ye Türk tehlikesi karşısında Granada savaşını bırakarak Napoli'ye gitmesi, Napoli kraliçesine Katolik Kralların oğlu

Juan ile kraliçenin kızı Juana'nın evlenmeleri teklifini götürmesini buyuruyor.

13. II. 1488. *Zaragoza* (46, 49),

Fernando'nun Sicilya Valisi Gaspar d'Espes'e Türk tehlikesine karşı Sicilya adasını müdafaa etmek maksadile gönderilmiş olan Donanma Umumi Kaptanı Bernardo de Villamari'ye ve donanma mensubuna ödemediği maaşlarının ödenmesi hakkında emri.

12-13. II. 1488. *Zaragoza* (Ves. no. 45, 47, s. 48-49).

Fernando'nun umumi kaptanı B. Villamari'nin ve donanmasının her türlü ihtiyaçlarının, yardıma gittiği Sicilya devleti ve sicilyalılar tarafından karşılanacağı hakkında hükümleri.

8. V. 1488 *Murcia* (102, 101).

Fernando'nun Sicilya valisine 1484 senesinde Türk taarruzunun vuku bulmayacağını haber vermek maksadile göndermiş olduğu Jacobo de Anna'ya o tarihten kalan borcunun ödenmesi hakkında mektubu.

4. VIII. 1488. *Villena* (139, 123).

Türklerin 12 fusta ile Malta ve Gotzo (*Gozzo*) ya yaptıkları baskına müşabih bir baskının tekrar vukuunu önlemek için, Malta, Gotzo, Messina, Catania, Agosto, Jargent ve Naro'nun esash şekilde tamir ve tahkimi hakkında Fernando'nun Sicilya başkanı Don Julian Centelles'e gönderdiği talimat³⁹.

18. VIII. 1488. *Ocana* (144, 129).

Napoli kralı Fernando'ya bildirilmek üzere Katolik Fernando'nun Martin Diez'e verdiği talimat; Türkler hakkında vermiş olduğu

³⁹ Yerli kaynaklarda, Türklerin Malta, Gozzo ve Pantelleria'ya yaptıkları bu baskıdan bahsedilmemektedir. İspanya, Napoli, Sicilya ve Papalık'ı telâşa düşüren ve geniş savunma tedbirleri almalarına sebep olan bu baskının tarihi kati olarak belli değildir. 1488 Mayıs ayı ile en geç Temmuz başları arasında yapılmış olduğu kuvvetle muhtemeldir. Şöyle ki: İspanya kralı Fernando tarafından 8. Mayıs 1488 tarihinde Sicilya valisine yazılan mektupta (Ves. no. 102, s. 101) böyle bir baskından bahis yoktur. Bu olaydan ilk olarak 4. Ağustos. 1488 tarihli mektupta (Ves. no. 139, s. 127) bahsedilmektedir. Fernando'nun Sicilya valisine yazdığı 18 Ağustos tarihli mektuptan (Ves. no. 146, s. 136) valinin adı geçen baskıdan sonra Fernando'ya en az iki mektup yazdığı anlaşılmaktadır; Vali 19 Temmuz tarihli son mektubunu Roma yolu ile göndermiştir ve mektup 18 Ağustosta İspanya kralının eline yeni geçmiştir. 19 tarihli mektubun, aşağı yukarı, bir ayda kralın eline geçtiği nazarı itibara alınacak olursa Malta baskınının 19 Temmuzdan önce, muhtemelen Haziran veya Mayıs ayı içinde vukubulmuş olduğu söylenebilir.

malûmat için Napoli kralına şükranlarının arzedilmesi Türklerin Malta baskınını öğrendikten sonra iki galea (Galyata) ve fustanın Malta müdafaası için gönderildiği hakkında. Bk. Aynı meal ve aynı tarihte Napoli kraliçesine gönderilmiş mektup (145, 133).

18. VIII. 1488. *Ocana* (146, 136).

Fernando Sicilya krallığında başkan Don Julian de Centelles'in Türklerin Malta, Pantelleria ve Gotzo'ya vukubulan taarruzunda yardıma koşmasını ve mezkûr adaların tahkim ve tamirinde gösterdiği ehliyeti tebrik ediyor, tahkimat hakkında yeni bazı talimat veriyor, Napoli krallığına yapılacak hizmetin kendisine yapılmış gibi kabul edileceğini bildiriyor, Türkler hakkında elde edilen havadis'in derhal bildirilmesini istiyor, Türklerle Napoli Krallığı arasında yapılacağı söylenen sulh veya anlaşmadan kendisinin de haberdar edileceğini kaydediyor.

18. VIII. 1488. *Ocana* (147, 139).

Fernando Sicilya ve Sardinya hâkimlerinden, korsanlara bilhassa Türk donanmasına karşı müdafaası için İspanyol bayrağı ve umumi kaptanlığı emrinde devamlı olarak, civar denizleri muhafazada bulunmak maksadile, 10 galeanın (galyata) masraflarını karşılamak üzere, İtalyan krallıklarına giren bütün tacirlerden (Roma'da da tabik edilecektir) % 2 bir resim alınması hususunda Papa'nın teşebbüste bulunmak tasavvurunda olduğu şayiaları hakkında daha fazla malûmat talebinde bulunuyor.

28. VIII. 1488. *Robledo* (150, 141)

Türklerin yaptığı Malta ve Gotzo baskınlarını nazar-ı itibara alarak tahkimatın ona göre yapılması, harp silâhlarının, gemi zırhlarının büyük kalkanların, tablaçınların, (Tablechinas) diğer silâh ve levazımın en kısa zamanda hazırlanması, mezkûr adalarda müdafaası ve tahkimat için her şeyin yapılmasının emredilmiş olduğu, alınan mektuplardan bunların yapılmakta olduğu, alınan tedbirler ve insan gayretinin adı geçen adaların, Türklerin bütün kudretine karşı müdafaası için kâfi geleceği fakat, bütün bunların çok para istediği, bu itibarla adı geçen adalardan hiç olmazsa 10000 flori toplanması bu paraların Ayutame Cristo bankasına yatırılması, icab ettikçe oradan sarfedilmesinin işlerin suratle intacı için lüzumlu bulunduğu,

Messina, Cathania, La Licata ve diğer sahil şehirlerinin de silâhlanması ve tahkimatı için lüzumlu paranın toplanması hakkında.

20. IX. 1488. *Valladolid* (157, 147).

Fernando'nun Rodos hâkimine, Mısır sultanının galibiyeti ve Türk donanması hakkında verdiği malûmata şükranları ve ona Türklerin Malta, Pantelleria ve Gotzo'ya hücum ettiği, Granada müslüman devletinden Vera ve başkaca yerlerin alındığı hakkında mektubu (Bu vesikada Türklerin 12 fusta ile Sicilya, Malta Pantelleria ve Gotzo'ya yaptıkları baskın hakkında geniş tafsilât bulunmaktadır).

23. IX. 1488. *Valladolid* (162, 151).

Türlere kaçak mal sevkeden Berenguer Cornet adlı bir Barcelona'lı tacirin cezalandırılması hakkında Rodos Beyine (Maestro) Fernando'nun mektubu.

18. IX. 1489. "*Real Sobre Baça*" (102, 261).

Fernando, Doña Maria (Pantellaria adası sahibesi)'ya Türk tehlikesi karşısında Pantellaria adasının müdafaasında acze düşülürse, adanın mülkiyeti ve idaresine karşılık seneliği 160 onza olan bir pansiyona çekilebileceği hakkında teminat veriyor.

6. V. 1490. *Sevilla* (32, 307).

Fernando ve Isabel, Papa'ya Fransa ve İngiltere arasında sulhun tesisi için gayret sarfettiği, fakat Rosellon'un asıl sahibi İspanya'ya iade edilmemesi yüzünden araları açılmış olan Fransa ile İspanya arasında sulhun teminine çalışılmadığı, halbuki Hıristiyan âlemine ve Papalığa, Türk tehlikesi karşısında ençok hizmet edenin İspanya olduğu, bu itibarla Fransa ile sulh akdine ihtiyacı bulunduğu serzenişinde bulunması için, Badajoz piskoposu Bernardino Carvajal'a talimat veriyorlar.

20. IX. 1491. *Real de la vega de Granada* (133, 444).

Kraliçe Isabel'in Siracuza şehrinin topraklarla teçhizi ve tahkimi hakkında Sicilya valisine verdiği tâlimat.